

Xulosa. Buxoro viloyatining kuchsiz sho'rlangan o'tloqi allyuvial tuproqlari sharoitida O'zbekiston-601 ECB, NS-6010 F1 duragaylarini sug'orishda ChDNSga nisbatan 70-80-75%

bo'lganda sug'orish suvlari 25-30% tejallishiga erishilgan va tuproqning eng yuqori suv o'tkazuvchanligi 690,8 m³/ga teng bo'lgan.

ADABIYOTLAR:

1. Atabayeva X.N., Xudoyqulov J.B. – O'simlikshunoslik - T., 2018, B.255-256.
2. Xudoyqulov J.B, Azizov Q.K va boshqalar// Makkajo'xori yetishtirish// Agrobank 100 ta kitob to'plami 24-kitob–Toshkent-2021 Tasvir nashriyoti-Colorpack MChJ- B.40
3. Azizov Q va boshqalar “Yangi yaratilgan mahalliy istiqbolli makkajo'xori duragaylarining qimmatli xo'jalik belgilari va ishlab chiqarish natijalari” //AGRO ILM – O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi jurnali №2. 2022-yil– B. 20.

UO'T: 635. 65. 631.51

ASOSIY EKIN SIFATIDA EKILGAN SOYA NAVLARINING O'SISHI VA RIVOJLANISHIGA EKISN USULI VA ME'YORINING BOG'LIQLIGI

Israilov Inomjon Abduraxmanovich,

Toshkent davlat agrar universiteti O'simlikshunoslik va moyli ekinlar kafedrasida dotsenti.

Annotatsiya. Soyaning don hosildorligi eng avvalo o'simlikning jadal o'sib rivojlanishiga bog'liq bo'ladi. Shu tufayli barcha ilmiy tadqiqot ishlarida o'simlikning o'sishi va rivojlanish jarayonini o'rganishga katta e'tibor beriladi. Soyaning rivojlanishi ma'lum darajada o'simlikda kechadigan fiziologik jarayonlarga bog'liq. Soyaning o'sish va rivojlanish jarayonlari turli yillarda xorijda P.P.Vavilov, G.Posypanov [4], Vollman J., Christina N Fritz, Wagentristsl H. and Ruckenbauer P. [12], Baum. D.A., Smith S.D. and Donovan S.S. [11] singari olimlarning, O'zbekistonda X.N.Atabaeva [1, 2, 3], D.Yormatova [5], R.Siddiqov, M.Mannapova [8], I.A.Israilov [2, 3] singari olimlarning ilmiy ishlarida o'rganildi. Biroq, bu tajribalar turli davrlarda, har xil tuproq iqlim sharoitlarida olib borilgan bo'lib, xulosa va tavsiyalar bir biriga mos kelmaydi. Shu tufayli Toshkent viloyatining tipik bo'z tuproqlari sharoitida agrotexnik tadbirlarni asosiy ekilgan soya navlarining rivojlanish jarayoniga ta'sirini o'rganish bugungi kunda katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

O'simlikning rivojlanishi uning biologiyasiga, nav xususiyatiga bog'liq bo'ladi. Ammo amal davridagi sharoit, texnologik tadbirlarni talabiga rioya qilishi, o'tkazilgan muddat va me'yorlariga bog'liqdir. Ekish usullari va me'yorlari soya navlarining o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatib, keng qatorlab ekilganda poya balandligi Uzbekskaya-6 navida 89-101 sm. ni, yoppasiga qatorlab ekilganda 103-106 sm. ni tashkil qildi. O'rtapishar Uzbekskaya-2 navida tegishli 88-98 va 100-103 sm, Orzu navida tegishli 76-82 va 79-83 sm. ni tashkil qildi. Soya navlarida amal davrini uzayishi kuzatilib, kechpishar navda 4 kunga, o'rtapishar navda 2-4 kunga, ertapishar navda esa 4-8 kunga uzayganligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: dukkakli ekinlar, soya, don, dukkak, nav, variant, almashlab ekish, hosildorlik, ekish usuli, ekish me'yori, ekish muddati, poya balandligi, amal davri, tuproq unumdorligi, don sifati.

Аннотация. Зерновая продуктивность сои зависит, прежде всего, от интенсивного роста и развития растения. В связи с этим во всех научно-исследовательских работах большое внимание уделяется изучению процесса роста и развития растений. Развитие сои в определенной степени зависит от физиологических процессов, происходящих в растении. Процессы роста и развития сои в разные годы за рубежом изучали П.П. Вавилов, Г. Посыпанов [4], Vollman J., Christina N Fritz, Wagentristsl H. and Ruckenbauer P. [12], Baum. D.A., Smith S.D. and Donovan S.S. [11], а в Узбекистане обучали такие учёные, как Х.Н.Атабаева [1, 2, 3], Д.Ерматова [5], Р.Сиддиқов, М.Маннапова [8], И.А. Исраилов [2, 3] и другие. Однако, эти эксперименты проводились в разные периоды, в разных почвенно-климатических условиях, а выводы и рекомендации не согласуются друг с другом. В связи с этим изучение влияния агротехнических мероприятий на процесс развития основных посевных сортов сои в условиях типичных сероземов Ташкентской области имеет сегодня большое научное и практическое значение.

Рост и развитие сои определенной степени зависит от биологии, сортовых особенностей. Но это зависит от условий, продолжительности вегетации соблюдения требований технологических мероприятий и нормы посева. Существенное влияние на рост сортов сои оказывают способы и нормы посадки: при посеве широкими рядами высота стебля у сорта Узбекская-6 составила 89-101 см, при узкорядным посеве - 103-106 см. Средняя высота сорта Узбекская-2 составила 88-98 и 100-103 см, а сорта Орзу соответственно - 76-82 и 79-83 см. Установлена, что срок годности продлено скороспелого сортов сои, и было обнаружено, что в опыте на 4 дня, у позднеспелого сорта на 2-4 дня у среднеспелого сорта и на 4-8 дней у позднеспелого сорта.

Ключевые слова: бобовые культуры, соя, зерно, бобы, сорт, вариант, севооборот, урожайность, способы посева,

нормы посева, сроки посева, высота стебля, фазы развития, плодородия почвы, качество зерна.

Abstract. The yield of soybeans is largely influenced by the rapid growth and development of the plant. Therefore, there is a significant focus on researching plant growth and development in scientific studies. The development of soybeans relies on the physiological processes occurring within the plant. The growth and development of soybeans have been extensively researched by scientists such as P.P. Vavilov, G. Posypanov, Vollman J., Christina N Fritz, Wagentristsl H., Ruckenbauer P., and Baum. D.A., Smith S.D., Donovan S.S., Kh. N. Atabaeva, D.Yormatova, R. Siddikov, M. Mannapova, and I. A. Israilov. However, their experiments were conducted in various years, soil types, and climates, leading to conflicting conclusions and recommendations. Consequently, there is a need to investigate the impact of agricultural techniques on the growth of major soybean varieties in the typical gray soils of the Tashkent region.

The growth of the plant depends on its biology, variety of characteristics, and the conditions during operation. Compliance with technological measures and the duration and norms of the transfer also play a crucial role. Planting methods and standards significantly affect the growth of soybean varieties. For example, when planted in wide rows, the height of the stem was 89-101 cm in the *Uzbekskaya-6* variety and 103-106 cm when planted in close rows. The average height of the *Uzbekskaya-2* variety was 88-98 cm and 100-103 cm, and the *Orzu* variety was 76-82 cm and 79-83 cm, respectively. It was observed that the validity period of soybean varieties increased, with an extension of 4 days in the late-ripening array, 2-4 days in the mid-ripening variety, and 4-8 days in the early-ripening variety.

Keywords: legumes, soybean, grain, legume, variety, variant, crop rotation, productivity, planting method, planting rate, planting period, stem height, validity period, soil fertility, grain quality.

Kirish. Soya ekinini o'sishi va rivojlanishining muhim elementlaridan biri o'simlikning asosiy poya balandligi hisoblanadi. O'simlikni bo'yi hamda balandligi ko'p hollarda bir-biri bilan korelativ bog'liqlikka ega. O'simlikda o'sish jarayoni jadal ketishi poya balandligining yuqori bo'lishi rivojlanishning ham jadal ketishini ta'minlaydi. Shu tufayli qishloq xo'jaligidagi barcha ilmiy tadqiqot ishlarida o'simlikning asosiy poya balandligini o'rganish asosiy talablardan biri hisoblanadi.

O'simlikning poya balandligi navning biologik xususiyatiga va tashqi sharoitga bog'liqdir. O'simlik balandligini o'zgarishiga qarab sharoitni qulayligini aniqlash mumkin. O'simlikni o'sishi navning biologik xususiyatiga bog'liq bo'ladi va albatta tashqi muhit omillari ta'sir qiladi. O'simlik poya balandligi nav xususiyati, oziqlanish maydoni tuproq va havo harorati va boshqa omillarga bog'lanadi.

Respublikamizda sug'orish tartibini soya o'simligining asosiy poya balandligiga ijobiy ta'siri U.Norqulov, O.Sattorov [10], takroriy ekilgan soyaning navlarining asosiy poya balandligini Toshkent viloyati sharoitida N.S.Umarova [3], Samarqand viloyatining och tusli tuproqlar sharoitida N.Xalilov, N.Ravshanova, L.Xalilovalar [9] tomonidan o'rganilgan. Biroq Toshkent viloyatining tipik bo'z tuproqlar sharoitida asosiy ekin sifatida bahorda ekilgan ekish usullari, oziqlanish maydonini turli soya navlarini asosiy poya balandligiga ta'siri yetarlicha o'rganilmagan.

Tadqiqot materiallari va uslublari. Tajribalar 2009-2011 yillar davomida Toshkent viloyatining qadimdan sug'oriladigan tipik bo'z tuproqlarda olib borildi.

Tajriba dala va laboratoriya uslubida olib borildi. Dala tajribalarida o'rganilgan soyaning "Orzu", "Uzbekskaya-2" va "Uzbekskaya-6" navlari bahorda har xil me'yorda va usulda ekib kuzatildi. Tajribada 18 ta variant, to'rt takrorlanishda 72 ta paykal, har bir paykalning maydoni 50 kv.m, har paykalda 4 ta qator, eni 2,4 metr, uzunligi 21 metr. Dala tajribalari O'zPITI [7] va B.A.Донехов [6] uslublarida olib borildi.

Natijalar va munozara. O'simlik balandligi yetishtirish texnologiyasiga bog'liq bo'lib, tajribada bahorda ekilganda soya balandligi shonalash davrida "Uzbekskaya-6" navida 24-27 sm, "Uzbekskaya-2" navida 23-27 sm, "Orzu" navida 23-27 sm. ga teng bo'lib ko'rinishlar orasida sezilarli farq kuzatilmaydi.

Gullash davrida "Orzu" navida poya balandligi 36-41 sm, "Uzbekskaya-2" navida 43-52 sm, "Uzbekskaya-6" navida 44-

54 sm. ga teng bo'lib, bu yerda navlarning biologik xususiyatlari kuzatildi.

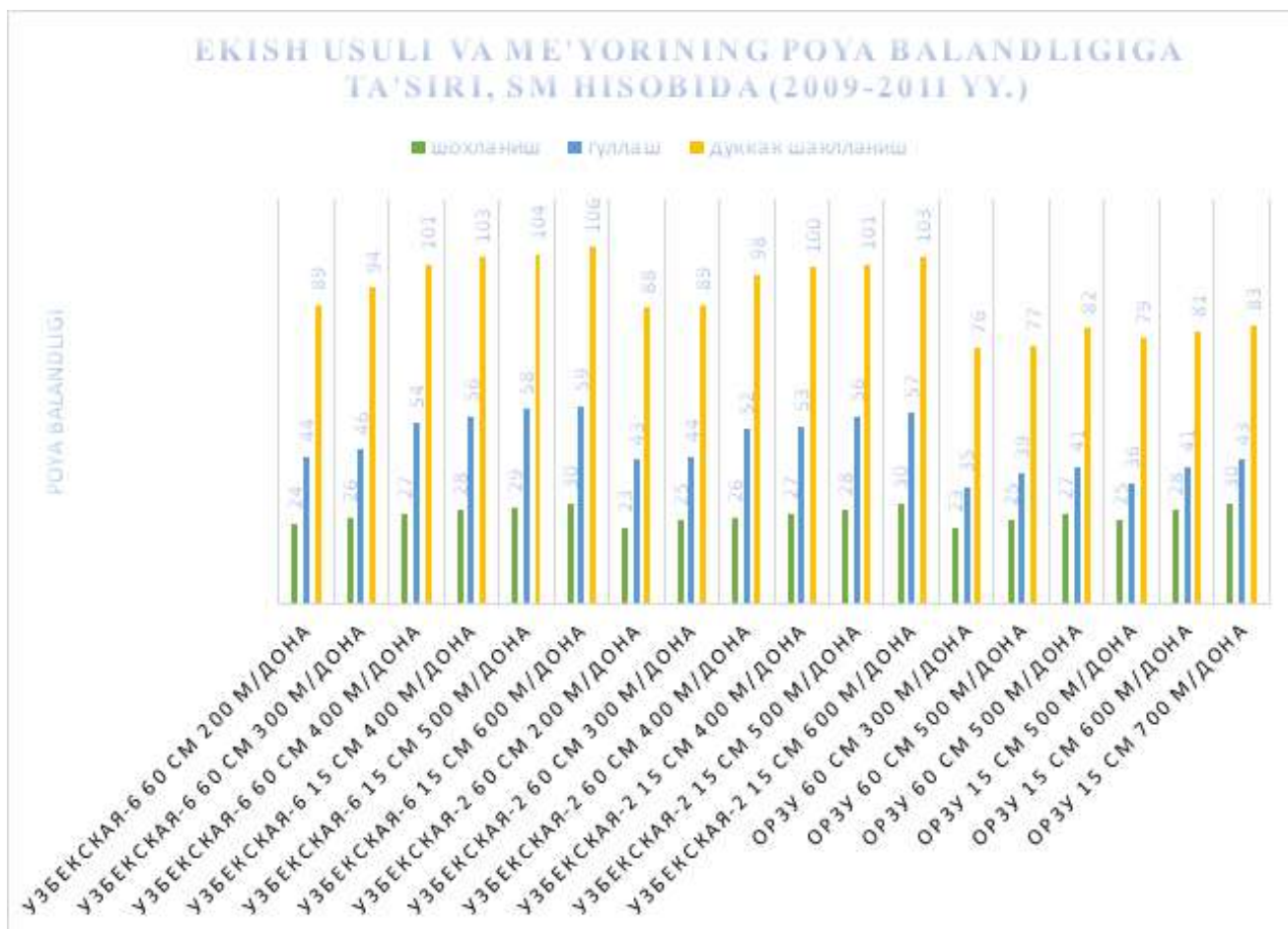
Meva pishishning boshlanishi davrida "Orzu" navining poya balandligi ekish me'yoriga bog'liq holda 76-82 sm. ni tashkil qildi. Qalin ekilganda poya balandligi 6 sm. ga oshgan. "Uzbekskaya-2" navida ko'rinishlar bo'yicha poya balandligi 88-103 sm, "Uzbekskaya-6" navida 89-106 sm. ni tashkil qildi. Ekish me'yori evaziga poya balandligi 18 sm. ga oshgan. Tajriba natijalari bo'yicha soyaning o'rtaqishar navning poya balandligi ertapishar navga nisbatan 16-20 sm. ga yuqori bo'lgan. Tajribada poya balandligi bo'yicha eng yuqori ko'rsatkich 106 sm soyaning "Uzbekskaya-6" navi 600 ming/ga me'yorda ekilgan sharoitda kuzatildi.

Ekish usuli va me'yorini o'rganilayotgan soya navlarining poya balandligiga ijobiy ta'siri to'g'risidagi tajriba ma'lumotlari 1-rasmda keltirilgan.

Yillar davomida navlar 5-may, 8-may va 24-aprelda ekildi. Bunday ekish muddatlarining har xil bo'lishi ob-havoga bog'liq bo'ldi. Navlarning fenologik davrlarini o'tishi har xil sanalarga to'g'ri keldi. "Uzbekskaya-6" navida yillar bo'yicha maysalanish davri 4-30-may oyida, shonalash davri 21-iyun - 12-iyul kunlari, gullash davri 9-25-iyulda, dukkak shakllanishi 25 avgust - 6 sentabrda va pishish davri 2-9-oktabrda kuzatildi. Ekish me'yori oshgan sari pishish davri 2-3 kunga kech qayd qilindi (1-jadval).

Olingan tajriba natijalari soya o'simligida rivojlanish fazalarining kechishi eng avvalo har bir navning biologik xususiyatiga va o'simlikning ko'chat qalinligiga bog'liqligini ko'rsatdi. Tajribaning birinchi yili, ya'ni 2009 yilda barcha rivojlanish fazalarida tezpisharlik ko'rsatkichlari bo'yicha nisbatan yuqori ko'rsatkichlar soyaning mahalliy "Orzu" navida, nisbatan past ko'rsatkichlar esa soyaning mahalliy "Uzbekskaya-6" navida kuzatildi. Tajriba natijalari o'simlikning rivojlanish jarayoni ma'lum darajada ekish me'yoriga, ya'ni oziqlanish maydoniga ham bog'liqligini ko'rsatdi. O'rganilgan barcha navlarda rivojlanish jarayonlarining jadal kechishi soyaning ko'chat qalinligi past, oziqlanish maydoni yuqori bo'lgan sharoitda qayd etildi. Ekish me'yori ortib borgan sari rivojlanish jarayoni pasayib bordi.

O'rganilayotgan mahalliy soya navlarida rivojlanish jarayoni dala tajribalarida 3 yil davomida o'rganildi. Barcha yillari tezpisharlik bo'yicha ustunlik soyaning mahalliy "Orzu" navida kuzatildi.

1-rasm. Asosiy ekin sifatida ekilgan soya navlarining poya balandligiga ekish usuli va me'yorini bog'liqligi

1-jadval.

Bahorda ekilgan soya navlarining rivojlanishi (unib chiqishdan pishib yetilguncha bo'lgan muddatlar), 2009 y.

№	Navlar	Ekish usuli, sm	Ekish me'yori, ming/ga	Rivojlanish davrlari				
				maysalanish	shoxlanish	gullash	dukkaklanish	pishish
1.	Uzbekskaya-6	60sm	200	30.05	9.07	25.07	3.09	5.10
2.	Uzbekskaya-6	60 sm	300	1.06	10.07	27.07	5.09	6.10
3.	Uzbekskaya-6	60 sm	400	2.06	12.07	29.07	6.09	7.10
4.	Uzbekskaya-6	15 sm	400	1.06	11.07	28.07	5.09	6.10
5.	Uzbekskaya-6	15 sm	500	2.06	12.07	30.07	7.09	8.10
6.	Uzbekskaya-6	15 sm	600	4.06	14.07	2.08	9.09	10.10
7.	Uzbekskaya-2	60sm	200	28.05	3.07	16.07	24.08	20.09
8.	Uzbekskaya-2	60 sm	300	29.05	4.07	17.07	25.08	26.09
9.	Uzbekskaya-2	60 sm	400	30.05	5.07	18.07	27.08	30.09
10.	Uzbekskaya-2	15 sm	400	29.05	4.07	16.07	25.08	28.09
11.	Uzbekskaya-2	15 sm	500	30.05	5.07	18.07	26.08	29.09
12.	Uzbekskaya-2	15 sm	600	3.06	8.07	21.07	29.08	1.10
13.	Orzu	60 sm	300	28.05	20.06	8.07.	24.07	20.08
14.	Orzu	60 sm	400	30.05	22.06	9.07	25.07	21.08
15.	Orzu	60 sm	500	1.06	23.06	10.07	26.07	23.08
16.	Orzu	15 sm	500	30.05	22.06	9.07	25.07	22.08
17.	Orzu	15 sm	600	2.05	24.06	11.07	27.07	24.08
18.	Orzu	15 sm	700	4.06	25.06	13.07	28.07	26.08

Tajribada soya asosiy ekin sifatida bahorda ekib etishtirilgan sharoitda rivojlanishning barcha fazalarida tezpisharlik bo'yicha ustunlik soyaning "Orzu" navida ko'chat qalinligi 400 ming/ga bo'lgan variantda kuzatildi. Bu variantda o'simlikning maysalash fazasi 28 mayda, shonalash fazasi 20 iyunda, gullash fazasi 8 iyulda, dukkaklash fazasi 24 iyulda, pishish fazasi 28 avgustda kuzatildi. Asosiy ekin sifatida bahorda ekilgan soya navlarida o'simlikning rivojlanish jarayoni navning biologik xususiyatlariga va urug' ekish me'yoriga bog'liqligi tajribaning ikkinchi yili, ya'ni 2010 yilda ham yaqqol namoyon bo'ldi.

Tajribaning ikkinchi yili, 2010 yilda ham o'rganilayotgan navlar ichida tezpisharlik bo'yicha ustunlik soyaning "Orzu" navida qayd etildi. Bu navda rivojlanish fazalarining barcha fazalari o'rganilayotgan boshqa navlarga nisbatan jadal kechdi. Rivojlanish davrlarining boshlanish fazasida, ya'ni maysalash davrida variantlar o'rtasidagi farq 1-3 kunni, shonalash fazasida 7-18 kunni, gullash fazasida 32-50 kungacha, pishish fazasida 39-58 kungacha bo'ldi.

Tezpisharlik bo'yicha eng yaxshi ko'rsatkich 7 variantda, soyaning "Orzu" navi 400 ming/ga me'yorda ekilganda kuzatildi, bu variantda soya donlari 9 avgustda pishib etildi.

Donning nisbatan kech muddatlarda, ya'ni 7 oktyabrda pishib etilishi soyaning mahalliy "Uzbekskaya-6" navi 400 ming/ga me'yorda ekilgan sharoitda kuzatildi.

Soya asosiy ekin sifatida bahorda ekilgan sharoitda ekish me'yori va navlarning biologik xususiyatlarini o'simlikning rivojlanish fazalarida namoyon bo'lishi tajribaning uchinchi yilida ham namoyon bo'ldi.

Soya asosiy ekin sifatida bahorda ekilgan sharoitda rivojlanishning dastlabki maysalash fazasi o'rganilayotgan barcha navlarda mart oyining boshlarida boshlandi, variantlar o'rtasida sezilarli keskin farq kuzatilmadi. Maysalash fazasining boshlanishi bo'yicha farq bor yo'g'i 1-2 kunni tashkil etdi. O'rganilayotgan barcha soya navlarida o'simlikning maysalash davri 2-4 may

kunlariga to'g'ri keldi.

Rivojlanishning keyingi fazalarida variantlar orasidagi farq ortib bordi. Shonalash fazasi soyaning "Orzu" navida 3-5 iyunda, "Uzbekskaya-2" navida 10-13 iyunda, "Uzbekskaya-6" navida esa 24-26 iyunda qayd etildi.

Rivojlanishning gullash fazasi soyaning tezpishar "Orzu" navida 15-16 iyunda, soyaning o'rtapishar "Uzbekskaya-2" navida 26-28 iyunda, soyaning kechpishar "Uzbekskaya-6" navida esa 12-14 iyulda kuzatildi.

Yuqorida keltirilgan jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, soya ekinida rivojlanish davrining kechikishi ma'lum darajada ekish me'yoriga bog'liq bo'ladi. O'rganilgan soyaning barcha mahalliy navlarida o'simlikning tezpisharlik alomatlari ekish me'yori nisbatan pastroq bo'lgan sharoitda kuzatildi. Ekish me'yori pastroq bo'lgan sharoitda o'simlikning oziqlanish maydoni biroz ortdi, natijada o'simlikning ildiz tizimi va poyasining erkin va yaxshi rivojlanishi uchun qulay sharoit vujudga keldi. Natijada o'simlikning har bir rivojlanish fazasi o'rganilayotgan boshqa variantlarga nisbatan "Uzbekskaya-6" navida 1-2 kun, "Uzbekskaya-2" navida 1-2 kun, "Orzu" navida 2-3 kunga ilgari boshlanishi kuzatildi.

Bahorda ekilgan soya navlar rivojlanishining davomiyligi yuqoridagi jadvaldan kelib chiqadi. Maysalanish davri "Uzbekskaya-6" navida maysalanish 11-12 kunda, "Uzbekskaya-2" navida 10-11 kunda va "Orzu" navida 9-11 kunga to'g'ri keldi. Shonalash davri "Uzbekskaya-6" navida 41-43 kunda, o'rtapishar "Uzbekskaya-2" navida 35-36 kunda va ertapishar "Orzu" navida 26 kunda kuzatildi. Gullash davri nav xususiyatiga qarab 14-18 kunni tashkil qildi. Dukkak shakllanish davri navlar bo'yicha 27-44 kun davom etdi. Pishish davri navlarda 33-38 kunda kuzatildi.

O'rtacha 3 yillik ma'lumotlar bo'yicha "Uzbekskaya-6" navning amal davri 151-155 kunni, "Uzbekskaya-2" navda 135-137 kunni va ertapishar "Orzu" navida 110-113 kunni tashkil qilib, tupsoni oshganda amal davri 2-4 kunga uzayganligi aniqlandi.

2-jadval.

Baxorda ekilgan soya navlarining rivojlanish davomiyligi, kun hisobida (2009-2011 yy.)

№	Navlar	Ekish usuli, sm	Ekish me'yori, ming/ga	Rivojlanish davrlari					
				maysalanish	shonalash	gullash	dukkaklanish	pishish	amal davri
1.	Uzbekskaya-6	60 sm	200	11	41	18	44	37	151
2.	Uzbekskaya-6	60 sm	300	11	43	18	44	36	152
3.	Uzbekskaya-6	60 sm	400	12	43	19	44	37	155
4.	Uzbekskaya-6	15 sm	400	12	43	18	43	36	152
5.	Uzbekskaya-6	15 sm	500	12	43	19	45	37	156
6.	Uzbekskaya-6	15 sm	600	12	43	20	47	36	158
7.	Uzbekskaya-2	60 sm	200	10	35	15	38	37	135
8.	Uzbekskaya-2	60 sm	300	10	36	14	37	38	135
9.	Uzbekskaya-2	60 sm	400	11	36	14	38	38	137
10.	Uzbekskaya-2	15 sm	400	11	36	13	37	37	134
11.	Uzbekskaya-2	15 sm	500	11	36	14	38	38	137
12.	Uzbekskaya-2	15 sm	600	11	36	15	39	39	140
13.	Orzu	60 sm	300	9	26	15	27	33	110
14.	Orzu	60 sm	400	10	26	14	27	34	111
15.	Orzu	60 sm	500	11	26	14	27	35	113
16.	Orzu	15 sm	500	11	26	13	26	35	111
17.	Orzu	15 sm	600	11	26	14	27	36	114
18.	Orzu	15 sm	700	11	26	16	28	37	118

Хулоса.

1. Toshkent viloyatining iqlim sharoiti, foydali haroratlar yig'indisi asosiy ekin sifatida dukkakli don ekinlari, shu jumladan soya ekib etishtirish uchun etarli hisoblanadi;

2. Ekish usullari va me'yorlari soya navlarining o'sishiga ta'sir ko'rsatib, keng qatorlab ekilganda poya balandligi "Uzbekskaya-6" navida 89-101 sm. ni, yoppasiga qatorlab ekilganda 103-106 sm ni tashkil qildi. O'rtapishar "Uzbekskaya-2" navida tegishli 88-98 va 100-103 sm, "Orzu" navida tegishli 76-82 va 79-83 sm. ni tashkil qildi.

3. Soya navlari bahorda keng qatorlab ekilib, ekish me'yorlari navlar kesimida oshgan sari poya balandligi 1-12 sm ga oshgan, navlar yoppasiga qatorlab ekilganda 9,5-12 sm ga yuqori bo'lgan.

4. Soya navlarini ekish usuli va me'yorlari o'simlikning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatib, ekish me'yorlari oshgan sari va yoppasiga qatorlab ekilganda amal davrini uzayishi kuzatilgan. Kechpishar navda ekish me'yorlari va ekish usuli evaziga amal davri 4 kunga oshdi, o'rtapishar navda - 2-4 kunga uzaygan, ertapishar navda - 4-8 kunga uzayganligi aniqlandi.

5. Soya navlari bahorda ekish usuli va me'yorlari amal davrining davomiylikiga ta'sir ko'rsatib soyaning "Uzbekskaya-6" navlarida keng qatorlab ekilganda amal davri ekish me'yorlari bo'yicha 151-155 kun, "Uzbekskaya-2" navida 135-137, "Orzu" navida 110-113 kunni tashkil qildi. Navlar yoppasiga qatorlab ekilganda amal davri 1-7 kungacha uzayganligi aniqlandi.

ADABIYOTLAR:

1. Atabaeva X.N. - "Soya" - //T.Milliy ensiklopediya, 2004., 95 b.
2. Atabaeva X.N., Israilov I.A., Umarova N.S. "Soyani asosiy va takroriy ekin sifatida etishtirish bo'yicha tavsiyanoma". Tavsiyanoma. Toshkent, 2014 y., 18 b.
3. Atabaeva X.N., Israilov I.A., Umarova N., Abitov I. "Soya navlarining hosildorligiga ekish me'yorlari va usulining ta'siri". Respublika ilmiy-amaliy konferensiya maqolalari to'plami, Toshkent, 2010 y., 65-66 b.
4. Вавилов П., Посыпанов Г. - «Бобовые культуре и проблема растительного белка». //М. Росс. Издат., 1983., 33-40 с.
5. Yormatova D. - "Moyli ekinlar". //Samarqand., «Zarafshon» sh., 2004., 240-243 b.
6. Доспехов Б.А. - «Методика полевого опыта основами статистической обработки результатов исследований». // Москва, Колос, 1985, 351 с.
7. Nurmatov Sh. va boshq. - "Dala tajribalarini o'tkazish uslublari". O'zPITI. -Toshkent, 2007. -146 b.
8. Siddiqov R.I., Mannopova M., Mo'minov A.A. - "Respublikada innovasion texnologiyalar asosida soya etishtirish bo'yicha tavsiyalar". //Andijon nashriyoti-matbaa. MChJ. 2018., 3-6 b.
9. Xalilov N., Ravshanova N., Xalilova L.- "Takroriy ekish muddatlarida yangi soya navlarining hosildorligining ekish muddatlariga bog'liqligi". //O'zbekistonda soya etishtirish agrotexnologiyasi va qayta ishlashni yanada rivojlantirish istiqbollari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent, 2017., 104-106 b.
10. Norqulov U., Sattorov O. - "Takroriy ekin sifatida ekilgan soyani sug'orish tartiblari". //Moyli ekinlar etishtirish va qayta ishlashning hozirgi holati va rivojlantirishning istiqbollari. Respublika ilmiy - amaliy konferensiyasi. Toshkent., 2018., 187-188 b.
11. Baum. D.A, Smith S.D. and Donovan S.S. "The TreeThinking Challenge," Science, Vol. 310, No. 5750, 2005, 979-980 p.
12. Vollman J., Christina N Fritz, Wagentristl H. and Ruckenbauer P. Environmental and genetic variation of soybean seed protein content under Central European growing conditions. //Journal Sci Food Agric 80: (online: 2000). 1300-1306 p.

УЎТ: 633.1:631.5

СОЯНИНГ ХОРИЖИЙ ВА МАХАЛЛИЙ НАВЛАРИНИНГ БИОМОРФОЛОГИК ВА ХЎЖАЛИК БЕЛГИЛАРИНИ ҚИЁСИЙ ЎРГАНИШ

Лолаев Акбар Қаршиевич, мустақил тадқиқотчи
ЎзРФАГ ва ЎЭБИТИ.

Аннотация. Мақолада соянинг 5 нави Дўстлик, Орзу, Генетик-1 ва Белоруссиядан келтирилган Artour, Evans навлари қиёсий ўрганилди. Тажрибада ушиб навларинг биологик хусусиятлари ва хўжалик белгилари тахлил қилинган. Олинган натижалар шуни кўрсатадики янги Генетик-1 нави стандарт навларга нисбатан 15-35 кунга тезпишишар бўлиб ҳосилдорлиги 20-25 центр ҳосил қилди. Белоруссиядан келтирилган навлар эса 90-95 кунда пишиб етди. Ушиб навларни тезпишишар бўлганлиги учун бўғдойдан кейин экишга тавсия қилиши мумкин.

Калит сўзлар: соя, гуллаш, дукак, дон, ҳосилдорлик

Аннотация. В статье приводятся сравнительные данные 5 сортов Дустлик, Орзу, Генетик-1, (местное селекции), Artour, Evans (Белорусской селекции). Полученные данные свидетельствует о том, что новый сорт Генетик-1 созревает на 15-35 дней раньше чем сорта Орзу и Дустлик урожайность составил 20-25ц/га. Белорусская сорта созревали 90-95 дней. Сорта Artour, Evans можно использовать в качестве исходного материала на скороспелость.

Кириш. Республикаимиз аҳолисини дон маҳсулотларига бўлган талабини тўлиқ таъминлаш мақсадида суғориладиган

ерларда етиштириладиган бошоқли дон экинлардан, айниқса кузги бўғдой 1,0 млн. гектардан ортиқ майдонда етиштири-